

עיונים לפרשת ניצבים עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מה נלמד מהשופר? הרב אלישיב רבהון

ללא השתדלות מצדנו.

דברים אלו מתאימים למשנה במסכת אבות⁴: "הוא היה אומר, אם אין אני לי מי לי...". הרמב"ם בפירושו על המשנה⁵ כתב שהאדם אחראי לעורר את עצמו, ואם לא יעורר את עצמו אין מי שיעשה זאת.

גם בשמיעת קול השופר, עלינו לעורר עצמנו לתשובה כאשר נשמע את קולו.

מתוך התבוננות בהלכות השופר אפשר ללמוד כמה דברים הקשורים לתשובה.

ראשית, על השופר להיות טבעי - אם ציפו אותו בזהב מבפנים הרי הוא פסול⁶. מדוע ציפוי הזהב פוסל את השופר? במשכן ראינו שיש מעלה לצפות את הכלים בזהב, לדוגמה: הארון שנעשה מעץ, ואף נקרא "ארון עצי שטים", היה מצופה בזהב! אפשר לבאר כך: ציפוי הזהב הינו מעשה ידי האדם, ואילו השופר עשוי מקרן טבעית. אנו רוצים שהשופר יעורר אותנו לתשובה, ולכן עלינו להתנקות מכל מיני דרכים עקלקלות שבהן הלכנו, ולשוב אל הטבעיות הפשוטה שאותה ריבנו-של-עולם הטבעי ולשוב בנו, וכמו שכתוב⁷: "[...]עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים". העקמומית שאנו פוגשים בבני האדם אינה תוצר של הבורא, אלא של מעשיהם של האנשים. כדי לשוב בתשובה עלינו לחזור אל השורש הנקי שאותו הטביע בנו הבורא, ולכן יש להשתמש בשופר פשוט וטבעי ללא תוספות של בני האדם.

הלכה נוספת שנאמרה לגבי השופר⁸: "היה קולו עבה או דק או צרור - כשר, שכל הקולות כשרין בשופר". מדוע לא משנה מהו קולו של השופר? מדוע הוא יכול להיות אפילו צרור, כלומר שקולו אינו צלול וחלק⁹? למה שלא נחפש את השופר עם הקול הכי נקי וחלק? וכי יעלה על הדעת שבקונצרט ישתמשו בכלים שקולם אינו מכוון או שהם צורמים לאוזן?

כיום אנו מורגלים לקרוא ליום א' בתשרי "ראש השנה", אולם בתורה הוא נקרא "יום תרועה"¹. ביטוי זה מורה על-כך שעניינו של היום היא תקיעת השופר. לדבר זה ישנה משמעות מעשית. מסופר כי הרבה בעלי תקיעה היו מגיעים אל הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל במשך יום ראש השנה ותוקעים לפניו, אפילו שכבר יצא ידי חובת המצווה. כך גם היה אצל הרב אברהם שפירא זצ"ל: לאחר סיום התפילה, כאשר הציבור היה ניגש להתברך בשנה טובה, היה מעודד אנשים לתקוע בפניו עוד ועוד בשופר. מקור לדבר זה נמצא בספרו של בעל הלבוש, שכתב² שכיוון שהתורה כינתה יום זה "יום תרועה", אפשר לתקוע במהלכו כמה פעמים שרוצים. מדברים אלו נראה כי משמעות חשובה יש לתקיעה בשופר ביום זה, לא רק כמצווה שזהו זמנה, אלא גם כמרכז של היום.

הרמב"ם מלמדנו מה נרמז בתקיעת השופר³:

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורר ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

השופר נועד לעורר את האדם לשוב בתשובה. לשופרות שונים יש קולות שונים. ישנם שופרות המרטיטים את הלב, ומובן כיצד אפשר להתעורר משמיעתם, אולם ישנם שופרות שיש להם קול נעים ורך. לפני שנים שאלתי את הרב יהושע מגנס שליט"א כיצד אפשר להתעורר בתשובה בשמיעת קול שופר נעים שלא מזעזע את האדם. הרב ענה לי בשמו של הרב אברהם שפירא זצ"ל שהאדם צריך להרהר בתשובה כאשר הוא שומע את קולו של השופר. כלומר יש לשופר את היכולת לעורר את האדם, אך גם אנו נדרשים להכין עצמנו לשמוע את קולו, ולא לצפות שנתעורר

1. במדבר כט, א.
2. לבוש מלכות, סימן תקפ"ה, ג. בדבריו אלו הוא הסביר מדוע אין בכך שתוקעים כמה פעמים משום איסור "בל תוסיף" על מה שהתורה ציוותה.
3. רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ג, ד.
4. פרק א, יד.
5. שם.
6. רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, ו.
7. קהלת ז, כט.
8. רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, ז.
9. פירוש הכסף משנה, שם.

ההסבר לכך יכול להיות כזה: עניינו של השופר לעורר את האדם בתשובה, ועלינו לשים לב כי התשובה אינה דבר קל ופשוט בהכרח. לעיתים על האדם לעבור תהליכים קשים ביותר כדי לשוב בתשובה - ישנם מעשים קשים מאוד או דברים שהאדם הורגל בהם שנים רבות ומתקשה לשנות את הרגליו אף אם הוא יודע שאינו בסדר. הוא מעדיף לומר: אני כבר לא צעיר, קשה לי לשנות את הדבר הזה... השופר, שמעורר אותנו, מלמדנו כי התעוררות יכולה להיות גם דבר שלא נעים לאדם, בדיוק כשם שקולו של השופר לא תמיד ערב לאוזן. בנוסף לזה, עלינו להתרגל לשמוע כל קול שבה לעורר אותנו לתשובה, ולא להבחין ולומר: דברים אלו נעימים לשומעם, אך דברים אחרים לא נעימים לשומעם ועל-כן לא אשית ליבי אליהם. כל עוד נאמרים לנו דברים שמעוררים לקרבת ה', עלינו לשומעם ולקבלם.

הלכה נוספת: "ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף"¹⁰. מדוע ישנה הקפדה על כך שהשופר יהא כפוף? דבר זה בא לרמז שעלינו לכפוף לבנו למקום¹¹. הגמרא כותבת¹² כי לאדם שיכור כל העולם נראה כמישור - השיכור אינו שם לב לכך שבעולם יש עליות וירידות וסיבוכים ושינויים, אלא הכול נראה לו אותו דבר מחמת השכרות שמטשטשת לו את כל

ההסתכלות על העולם. כל אדם יכול להיות שיכור גם בלא יין - כמו שאמר הנביא: "שכורת ולא מיין"¹³ - אם הוא חי בהשקפות ובהרגלים שמבלבלים אותו ומורים לו שהכול מותר ואין שום בעיה במה שהוא עושה. במצב כזה אדם לעולם לא ישוב בתשובה, כי בעיניו הוא תמיד בסדר. כדי להתעורר על האדם לכוף עצמו, להיות מוכן להשתנות ולבטל את מה שהיה מורגל בו עד עתה, ולצאת לדרך חדשה. הכיפוף של השופר מעורר אותו לדבר זה.

ישנה בהלכה עדיפות להשתמש בשופר שעשוי מקרן של איל (ולפי הרמב"ם¹⁴ שופר של חיה אחרת פסול). קרן האיל מזכירה את עקידת יצחק, וכך דברי הגמרא¹⁵: "אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". נראה שכוונת הגמרא היא שבעת התקיעה על האדם להיזכר ביצחק אבינו, שהיה מוכן למות כדי לקיים רצון הבורא, ובכך יחדיר גם בתוכו את הנכונות למסירות-נפש. כאשר אנו מוכנים למסירות-הנפש הזו - אנו מעוררים עלינו את הזכות כאילו עקדנו עצמנו לפני ה'.

יהי רצון שנזכה לשמוע קולו של השופר, ולשוב בתשובה שלמה ולגאולה שלמה במהרה. כתיבה וחתומה טובה!

13. ישעיהו נא, כא.

14. רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, הלכה א.

15. תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף טז, עמוד א.

10. רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, א.

11. משנה ברורה, סימן תקפ"ה, ס"ק ג.

12. מסכת יומא, דף עה, עמוד א.

עינים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים כיצד מתוודים?

כיון שטבל בארבעים סאה עלתה לו טבילה, שנאמר ומודה ועוזב ירוחם", ומסביר שהרמב"ם מפרש שהכוונה במילים "שאינו חוזר בה" היא שאינו גומר בליבו לשוב מחטאו.

רש"י⁵, לעומת זאת, פירש את המילים "שיש בידו עבירה", כמתכוונות למי שגזל ולא החזיר את הגזלה.

בעל ספר בארות המים⁶ ביאר שהרמב"ם פירש בשונה מרש"י, כי הגמרא דורשת את ההלכה מתוך הפסוק "ומודה ועוזב ירוחם", ומשמע שמדובר שהאדם מודה תחילה (וידוי), ואחר-כך עוזב (עזיבת החטא). לפי פירוש רש"י היה צריך לכתוב 'ועוזב ומודה ירוחם', כלומר שמשיב את הגזלה ואחר-כך מתוודה. לכן הכוונה של הגמרא היא על וידוי ולא על החזרת גזל.

לשיטת רש"י נראה לתרץ את הקושיה כך: הווידי אינו יכול להיות ללא עזיבת החטא בליבו, כי כך אינו יכול להיקרא וידוי, אלא רק דיבורים בעלמא. כלומר, עזיבת החטא והווידי דבר אחד הם, ולא יכול להיות שהפסוק יאמר "ועוזב" כדבר בפני עצמו שאינו חלק מ"מודה" (=הווידי). לכן, פירש שהעזיבה שעליה מדבר הפסוק היא במקרה כגון גזל, שכדי להתנתק מהחטא - צריך לעשות מעשה ממשי של החזרה בנוסף לווידי.

הרמב"ם פותח את הלכות תשובה בדין הווידי¹: "כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר, 'איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו' זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה[...]".

אולם ישנה דרך מסוימת להתוודות כראוי²: "וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבון[...]. כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ, וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם, וצריך לפרוט את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב". בדברי הרמב"ם מופיעים שלושה דברים הדרושים כדי שהווידי יהיה כהלכה: וידוי בדיבור ממש ולא בהרהור, עזיבת החטא - שבלעדיה אין טעם בווידי - והצורך לפרט את החטא לפרטיו.

הכסף משנה³ מבאר שהדרישה לעזיבה של החטא מבוארת בגמרא⁴: "אמר רב אדא בר אבהו אדם שיש בו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו שאף-על-פי שטובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו

4. תענית, דף טז.

5. שם, ד"ה שיש, ואינו.

6. על הרמב"ם שם.

1. פרק א, הלכה א.

2. שם, פרק ב, הלכה ב-ג.

3. שם, הלכה ג.